

ИЗКУСТВО И ОБЩЕСТВО

ART AND SOCIETY

Христос изгонва търговците от храма. Стенопис от митрополитската църква „Св. Стефан“ в Несебър (1599), детайл. Снимка Е. Мутафов

Christ Drives the Traders from the Temple. Mural painting from the Metropolitan Church of St. Stephen in Nessebar (1599), detail. Photo E. Moutafov

Изкуствоведски рецензия 2022

Art Readings 2022

ИЗКУСТВОВЕДСКИ ЧЕТЕНИЯ
Тематичен рецензиран годишник за изкуствознание в два тома
2022.I. – Старо изкуство

ИЗКУСТВО И ОБЩЕСТВО

ART AND SOCIETY

ART READINGS
Thematic Peer-reviewed Annual in Art Studies, Volumes I–II
2022.I. *Old Art*

съставители

Емануел Мутафов
Марина Колева

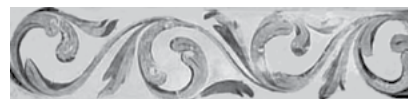
edited by
Emmanuel Moutafov
Marina Koleva

София 2023

Contents

„Трако-кимерийски“ находки или апликации за конска амуниция в стил Басараби? <i>Руслан Стойчев</i> “Thraco-Cimmerian” Finds or Appliqués for Horse Harness in Basarabi Style? <i>Ruslan Stoychev</i>	9
Introduction of Roman Sculpture in Thracian Sanctuaries <i>Marina Koleva</i> Въвеждане на римската скулптура в тракийските светилища <i>Марина Колева</i>	33
Icons as Guarantors and Judges in Byzantine Oath-taking Rituals <i>Anna Adashinskaya</i> Иконите като гарантите и съдии във византийските клетвени ритуали <i>Анна Адашинская</i>	51
Функция и смисъл: към иконографията на две композиции в стенописната програма на Бачковската костница <i>Любен Домозетски</i> Function and Meaning: To the Iconography of two Compositions in the Mural Paintings of Bachkovo Ossuary <i>Lyuben Domozetski</i>	67
Idéologie en pierre: les messages du pouvoir sur un chapiteau de Tarnovgrad <i>Albena Milanova</i> Идеология в камък: властовите послания на един капител от Търновград <i>Албена Миланова</i>	85
Art and Politics: Historical Anachronisms in a Case of Sienese Renaissance Art <i>Simona Drăgan</i> Изкуство и политика: исторически анахронизми в един пример от сиенското ренесансово изкуство <i>Симона Дръган</i>	101
Стенописите в църквата „Св. Петка“ в село Таваличево <i>Цветя Кунева</i> Wall Paintings of the Church of St. Petka (Paraskeva) in Tavalichevo Village <i>Tsveta Kuneva</i>	129
Нови сведения за църквата „Св. Георги“ в с. Студена, Пернишко <i>Майя Захариева</i> New Evidence on the Church of St. George in the Village of Studena, Pernik Region <i>Майя Zacharieva</i>	151

Св. Климент Римски в стенописните програми на поствизантийските църкви в България <i>Тереза Бачева</i> St. Clement of Rome in the Mural Painting Programs of the Post-Byzantine Churches in Bulgaria <i>Tereza Bacheva</i>	171
Virgin Galaktotrophousa the “Episkepsis”: A wall painting at the catholicon of the Monastery of St. Nicholas at Metsovo, Ioannina (1702) <i>Katerina Kontorapanagou, Maria Gkina</i> Богородица Млекопитателница „Прибежище“ (Посещение): стенопис от католикона на манастира „Св. Никола“ в Мецово, Янинско (1702) <i>Катерина Кондопанагу, Мария Гина</i>	199
Erasing the Evil. Effacement of the Faces of Maleficent Figures on a Group of Icons from Ainos <i>Ioannis M. Perrakis</i> Залчаването на дявола. Изтриването на лицата на злотворните персонажи в група икони от Енос <i>Йоанис М. Перакис</i>	221
Кой е зографът Константин, подписал се на икона от БХГ „Петко Задгорски“ <i>Александър Куюмджиев</i> Who is Painter Constantine, who Signed an Icon Stored at Petko Zadgorski Art Gallery in Bourgas <i>Alexander Kuyumdzhiev</i>	237
Храмът „Св. арх. Михаил“ в с. Студена, Пернишко – история на изграждането <i>Владимир Димитров</i> The Church of St. Archangel Michael in Studena Village, Pernik Region – History of the Construction <i>Vladimir Dimitrov</i>	259
How Holy Images Speak of Social Fears. The Case of the Church of St. George in the Village of Zlatolist in Bulgaria <i>Aleksandra F. Michalska</i> Как светите изображения говорят за социални страхове. Случаят с църквата „Свети Георги“ в село Златолист в България <i>Александра Михалска</i>	275
Collective Memories of ‘Eternal Longevity and Happiness’ through Serendipitous Emotional Korean Folk Art, Minhwa <i>Hee Sook Lee-Niinioja</i> Колективни спомени за „Вечно дълголетие и щастие“ чрез Минхва, неочаквано емоционална корейска фолклорна живопис <i>Хий Сук Лий - Ниинюя</i>	293

Храмът „Св. арх. Михаил“ в с. Студена, Пернишко – история на изграждането

The Church of St. Archangel Michael
in Studena Village, Pernik Region – History
of the Construction

Владимир Димитров¹
Нов български университет

Абстракт: Храмът „Св. арх. Михаил“ е един от най-големите и представителни паметници на църковното изкуство в района на Перник. Той е изписан от самоковския зограф Костадин Анастасов Геров-Антикаров (1831–1905). Изрисуван е цялостно, а по-голяма част от стенописите са в много добро състояние и заслужават пълно изследване и публикуване. Настоящата статия е първа стъпка към обстойното документиране на този така интересен паметник в района на Перник. Пълното описание и анализ на стенописната украса заслужава отделно изследване. Стенописите следват логиката на архитектурното оформление, затова и тук се спирам само на архитектурните особености, като първа и важна стъпка към цялостното проучване на храма и неговата украса.

Ключови думи: Българско възраждане, църковна архитектура, каменна пластика

¹ *Vladimir Dimitrov is a lecturer in the New Bulgarian University. Doctor of Art Studies since 2010. His main research interests are directed in the realm of Bulgarian Revival Art, Iconography and Preservation of Cultural Heritage. Member of the Bulgarian National Committee at the International Council of Monuments and Sites (ICOMOS) and International Association of Art Critics (AICA). He gives lectures on Art History, Art and Culture of the Revival, Art of the Italian Renaissance, Iconography and Cultural Heritage. E-mail: vladimirdim@gmail.com*

Не един или два са паметниците на църковното изкуство в малките населени места на страната, които са все още слабо проучени, а други са напълно неизвестни. В тях често могат да бъдат открити стенописи, икони, утвари с високи художествени качества, а подробното им изследване би обогатило представата ни за християнското културно наследство по нашите земи. Един такъв паметник е храмът „Св. архангел Михаил“ в село Студена, Пернишко, разположен на пътя, свързващ София с Беломорието².

Храмът е известен в научната литература от няколко публикации. В капиталния си труд „Български възрожденски майстори“ Асен Василиев го споменава в текста за самоковския зограф Коста Геров-Антикаров, но не се спира подробно на украсата на църквата³, а в книгата си „Каменни релефи“ описва и интерпретира вградените в стените каменни пластики⁴. В статията си „Наивистични стенописи от Възраждането“ Дора Каменова публикува няколко снимки от храма и първа обръща внимание на необходимостта от проучване на творчеството на Коста Геров⁵. Тя е и автор на инвестиционния доклад (научно-мотивирано предложение), с който църквата е обявена за паметник на културата с национално значение⁶. Една рядка сцена, включена в украсата ѝ, е обект на отделно иконографско изследване на Елка Бакалова⁷. Владимир Димитров публикува образите на светите братя Кирил и Методий и на ктиторския надпис в свои текстове, посветени на българската история във възрожденското изкуство, както и за творчеството на самоковския даскал и зограф Коста Геров⁸.

Село Студена е разположено в надлъжна долина (север-юг), заградена от южните предхълмия на Витоша и от източните на Голо бърдо на 801 м надморска височина. Селото е на 25 км от град София и на 15 км от град Перник. В землището му в местността

2 За храма „Св. арх. Михаил“ в с. Студена са работили Десислава Дражева (НБУ), която първа ми обвърна внимание за стенописите в храма и Валентин Бонев (Богословски факултет на Софийския университет), на когото дължа част от използваните документи, за което им изказвам своята признателност и благодарност.

3 *Vassiliev* 1965.

4 *Vassiliev* 1959: 46, 60, 67, 68, 70, 72, 90, 96.

5 *Kamenova* 1979: 15-19.

6 *Kamenova* 1969.

7 *Bakalova* 2012: 487-504.

8 *Dimitrov* 2008: 133-144; *Dimitrov* 2017: 411-426.

Чешмата е открито праисторическо селище. На същото място през Античността е съществувало селище⁹, в близост е и късноантичната крепост – Градище. Според преданието от тази крепост войводата Кракра Пернишки задържа цели 100 дни византийската армия, преди тя да превземе София. Оттам идва и името – сто дена, което впоследствие става Студена¹⁰. За съществуването на Студена през Средновековието свидетелстват османски документи от 1576 г., в които селото е отбелязано под името – Истудна, към софийска каза¹¹. От този период са множеството църкви в района, от които най-добре запазена и реставрирана е църквата „Св. Георги“ от XV–XVI в. Реставрирана и преизградена е църквата на средновековния манастир „Св. Илия“, намираща се непосредствено до кариерата. В местността Манастира се намират основите на още една средновековна църква, известна като манастир „Св. Никола“, строена през V–VI в.¹²

Студена е важно транспортно средище през XIX в. В него е имало окол 20 хана, в които са нощували пътуващите от Северозападна България и София за Солун и Скопие. Знаят се хановите на Улюшковци, Масларовци, Чамурковци и т.н. Най-прочути са били хановите на дядо Боне и дядо Алексо. Всекидневно оттам минавали кервани с между 200 и 400 коня¹³. До средата на века работи и мина за преработка на желязна руда. Наличието на подобни доходоносни предприятия е създавало благосъстояние сред местните жители, а това води до възможност и развитие на все по-родолюбива дейност сред тях. Преди Освобождението в Студена е имало 60 къщи и 24 задруги. Наред с родовите задруги е имало и турски чифлик, който се е разпаднал преди 1864 г. И досега има местност в селото, която се нарича Турски ливади. В района има останки от други средновековни църкви, а в землището на днешното село Студена са включени тези на заличените села Попово и Крапец, които са изселени заради строежа на язовир „Студена“¹⁴. В момента богослужения се извършват в единствената действаща църква в селото – „Св. арх. Михаил“.

9 Georgiev 1988: 524.

10 Kuzmanov 1963: 64.

11 Georgiev 1988: 524.

12 Vassiliev 1950: 50; Vassiliev 1965: 468.

13 Penkov 1948: 174; Vassiliev 1942: 184.

14 Стенописната украса в църквите и на двете села е била изпълнена от Коста Геров.

Фиг. 1. Храм „Св. архангел Михаил“ с. Студена, Пернишко. Поглед от запад.
Снимка В. Димитров

Фиг. 2. Храм „Св. архангел Михаил“ с. Студена, Пернишко. Поглед от юг.
Снимка В. Димитров

Фиг. 3. Храм „Св. архангел Михаил“ с. Студена, Пернишко. Поглед от изток.
Снимка В. Димитров

През 1800 г. неизвестен за нас монах открива в малката църква „Св. Георги“ килийно училище с няколко ученици. Целта на монаха била да подготви свещенослужители, които да проповядват християнската вяра на български език, но монахът учител пробудил и родолюбие, и жажда за свобода у своите възпитаници, което накарало османските власти да затворят училището. Около 1812 г. в района върлуват епидемии от чума и холера¹⁵. Жертвите били много, а сред тях и монахът учител. Останал жив само един ученик и той продължил делото. Училището отново било отворено вследствие протестите на местното население, жадно за четмо и писмо. През 1828 г. поп Стойко Чамурков възобновява традицията за учебни занимания в църквата „Св. Георги“. Проповядвал и свобода, заради което бил хвърлен в затвора. Към 1830–1832 г. учител става поп Лазар, получил образование на Света гора. Уважаван и ценен от местното население, той привнеса нови предмети в обучението и освен писане и смятане запознава учениците с история и география (землеописание). Създава комитет сред

¹⁵ Повече за разпространението на инфекциозните болести по нашите земи и за тяхното отражение върху живота през XIX в. вж. *Sabev 2021*.

местното население, който да събира средства за построяване на нова църква и училище. През 1843 г. в с. Студена идва първият граждански учител – 25-годишният Атанас Михайлов от Самоков. Воден от вярата в силата на просвещението, той провежда учебни часове в частен дом – в къщата на Иван Ръсин в Чифлик махала. Макар и десетината деца, посещаващи занятията по четмо, писмо, вероучение, смятане и география, да са старателни, турците възприемат с подозрение новия даскал. Привикват го в конака заради бунтовната му дейност, но той не се предава и напуска селото. Включва се в редовете на българската емиграция в Румъния. През 1845 г. е построена сградата на училището – едноетажна, добра за времето си. Увеличава се и броят на учениците. Първи учители са Филе Вучков, Захари Каназиров, Заре Лозанов, Стоян Рулев и Коста Геров-Антикаров. Село Студена се утвърждава като център на просветната и културната дейност в района¹⁶.

Храм „Св. арх. Михаил“ се намира в непосредствена близост до центъра на село Студена, Пернишко, Софийска епархия. Мястото, на което е построен, е било мочурище, за което старите хора разказват, че овце и говеда са се удавяли. Храмът е построен буквално върху вода и днес, където и да се копне в църковния двор, само на петдесет-шестдесет сантиметра избива вода. Причината е, че църквата е построена срещу естествена пещера, от която извира подземна река. Строежът на църквата е започнат в 1837 г. и завършен през 1846 г. От местността Вукоти рид са прекарвали камъните за строежа с волски коли. Осветен е от гръцкия владика Матей Самоковски¹⁷. Няма запазени документи, които да удостоверяват точната година на построяване на храма. Според надпис, вдясно от западната врата, строежът е завършен през 1846 г. Георги Вучков Лозанов (син на първия клисар и дарител на храма – Вучко Гяковец) разказва, че около 1890 г. у тях идвал на гости възрастният свещеник Михаил Пешов от село Пещера, Радомирско. Той дошъл да види селото и храма, в строежа на който участвал като младеж. По думите на о. Михаил главен

16 http://www.studena.net/ou_vasil_levski [посетен на 3.10.2022]

17 Митрополит Матей от Вселенската патриаршия. Избран през юни 1846 г., избягал от Самоков на 28.11.1859 г. От май 1841 до декември 1845 г. Ганоски и Хорски митрополит, а от май 1834 до 10 ноември 1838 г. Силиврийски митрополит. Умира във Фенер на 15 януари 1862 г.

Фиг. 4. Храм „Св. архангел Михаил“ с. Студена, Пернишко. Релеф с двуглав орел.
Снимка В. Димитров

Фиг. 5. Храм „Св. архангел Михаил“ с. Студена, Пернишко. Релеф с пафти.
Снимка В. Димитров

майстор на храма бил Илчо от с. Пещера, който починал през 1903 г. Погребан бил до манастирската църква „Св. Николай Летни“ в с. Пещера; работил по строежа на Рилския манастир след пожара от 1833 г., а бъдещият свещеник в селото му бил чирак. По разкази на възрастни хора първоначалният план на храма бил по подобие на „Св. Крал“¹⁸ в София, но бил изменен по нареждане на софийския окръжен управител. Така, вместо с външни куполи, бил построен с три скрити (слепи) вътрешни купола. Сериозна пречка за строежа било и мястото за построяване на храма. Според преданието османската власт нарочно посочила това място, тъй като било мочурище, с надеждата, че селяните ще се откажат и няма да го построят. Първоначалният строеж наистина рухнал и майсторите, посрамени, тайно напуснали селото. Наложило се османската власт да ги застави да се върнат. Строежът бил възобновен, но преди това по препоръка на брезнишки майстори, работили във Венеция, в мочурливата почва били набити плътно един до друг повече от 400 дъбови кола. Майсторите знаели, че церовото (дъбово) дърво устоява на влага до 400 години, тъй като от него правели улеите за водениците. Така храмът бил построен върху тези колове с материалните и моралните усилия на 50-60 семейства, колкото живеели по това време в село Студена. Разходите по строежа, данъците за султана и постоянните набези на турски разбойници разорили селото и част от фамилиите се изселили в село Проваленица (днешно Стефаново), Радомирско¹⁹. Доказателство, че строежът на храма е завършен през 1846 г. е и една приписка в Пендикостара, която гласи:

Знатїсе каквѣт беше развѣран рамо ѿ вѣста младень ереа [ипрежѣене] ѿ поживе сѣ лето 57 ѿскочасе и понемѣ воста чадоемѣ стоко ереа вѣнѣ наста вѣсвети рамѣ да се слѣжи света литвргина и мечем погиге и по немѣ воста вратѣемъ лазарѣ ереа ѿста свещеник на — ел лето на 1847 лето [...] матерѣ нашѣ ѿмей марїа презвѣтера ѿ кой слѣжи ста црква знани помен филоно кспило павле мирчинѣ петрай[л]о белив никола ачанѣ свати дихѣсѣз млачо магеа [Ѳ]рви [п]етрилѣ²⁰ мѣнѣре тѣйлѣвѣз иконата свет вогородица бошко [в]асинѣз ѿ[к]ѿвна бане газибара кспїи.

18 Катедрален храм „Св. Неделя“, извесетен в миналото повече като „Св. Крал“.

19 Летописна книга на храма (непубликувана). Изказвам благодарност на отец Марио Михов за гостоприемството и възможността да ползвам документа.

20 Вероятно четене: петраил = епитрахил.

И надписа на царските двери: 1856 поп стоико синъ мв такъвъз приложити дверите за дъшевно спасенихе

Храмът е заграден от невисок каменен зид (кале), с два входа, един от западната страна и един от юг. Калето е по-ниско от човешки ръст. В двора има осмоъгълна камбанария, построена през ХХ в., чешма и други допълнително направени постройки. Около източната и южната стена на храма са положени гробове на служители в храма свещеници. Има два каменни кръста без надпис и един каменен кръст с надпис: „1852 СТЕВАНЪ ОТЪ ВИДИНЪ“. Няма надпис, от който да се вижда името на строителите, но според Асен Василиев храмът е построен от майсторите Саве и Тоше от с. Трекляно, Кюстендилско²¹. Храмът е трикорабна псевдобазилика с два реда колони, завършващи с правоъгълни капители. Арки между тях я разделят на три части. Стените са масивни, изградени от няколко реда дялани камъни и няколко реда тухли, споени с хоросанов разтвор. Не е измазан отвън. На изток апсидата е тристенна. Влиза се през малко преддверие направо в наоса. Таваните на северния и южния кораб са засводени, а в средата на централния кораб са трите „слепи“ купола, скрити под двускатния покрив. Емпорията обхваща около една четвърт от пространството. Отворите за прозорците са правоъгълни с характерно скосяване във всички страни и засводени в горната си част. Размерите на храма са: дължина 20 м, широчина 12 м, височина средно 7-8 м в интериора, дебелина на стените 1.5 м, прозорците са засводени, но черчетата са правоъгълни. Входът се намира от западната страна, съществува и друга врата на южната страна, която днес е зазидана. Покривът е двускатен с керемиди. Под покрива на храма минава фриз, който опасва цялата църква. На източната и западната стена трите кораба са подчертани отвън, като линията на фриза е вълнообразно начупена на три кобилични арки, характерни за Възраждането, които раздвижват екстериора на сградата и придават особена красота на храма.

Източната фасада на покрива е украсена с три розети с каменен релеф в средата и лъчеобразно разположени тухли. Тристенната апсида е прорязана от правоъгълно прозорче с желязна решетка. На самото било на покрива, както на източната, така и на западната страна, са поставени железни кръстове. Идентичен кръст е поставен на билото на камбанарията.

²¹ Vassiliev 1965: 470.

Фиг. 6. Храм „Св. архангел Михаил“ с. Студена, Пернишко. Релеф с растителни орнаменти. Снимка В. Димитров

На южната стена има три правоъгълни прозореца, вписани в рамки, завършващи в горния край с арки. Майсторите строители са украсили фасадата на южната страна с вградени пет кръста, направени от тухли. Интересни са трите малки трапецовидни релефа, вградени в самата арка (ниша) на южната врата. Централният релеф представлява издълбан кръст. Релефът от дясно на централния е зает от птица с разперени крила и раздвоена опашка. В левия релеф са изобразени слънцето и луната с човешки лица и малки крила. От двете страни на южната зазидана врата и патронната арка са вградени каменни релефи: ламя, женски колан с пафти, двуглава птица, растителни мотиви.

Вградените кръстове от тухли на западната стена са три на брой, разположени под трите кобилици. Изображението в патронната ниша е било силно увредено, но през 2019 г. е реставрирано, а над него е поставено стъкло. На западната стена изпъкват четири дялани камъка, разположени в прав хоризонтален ред. От двете страни на западната входна врата отново са вградени каменни релефи. В средата на левия е изобразен херувим, заобиколен от лозница с гроздове, върху която е кацнала птица с човешко лице.

Фиг. 7. Храм „Св. архангел Михаил“ с. Студена, Пернишко. Релеф с ламя.
Снимка В. Димитров

От лявата страна на този релеф е вграден отличаващ се каменен блок, на който е издялана годината 1846. Релефът от дясната страна на вратата е симетричен на левия, в средата е изсечен двуглав орел с корона на главата. Пространството около него отново е заето от лоза. До него отново е вграден каменен блок с изсечен надпис: съгради се черква / свети ар. михаил / 1846 година. Върху арката на западната врата са изрязани три релефа с размери 25x25 см. На средния от тях е поместена изправена птица с рогчета на главата, разперени крила и раздвоена опашка. Главата на птицата е голяма в сравнение с тялото ѝ. В релефа, отляво на централния, е изобразена глава с човешко лице, корона и крила от двете ѝ страни. Десният релеф представлява птица с човешко лице и корона на главата, с разперени крила и опашка. Тялото ѝ е представено в профил, а главата – в анфас. Между трите релефа над входната украса са вградени два плоски камъка, за разлика от тези на южната врата, които са един до друг. На северната стена няма никаква украса.

Архитектурната конструкция на храма „Св. арх. Михаил“ е характерна за епохата на Възраждането, както и за района на

Югозападна България. Храмът е с издължен наос, три слепи купола направени от камък, изградени на принципа на фурните. Според местните предания дялгерите, които са правили първоначално кубетата, са избягали, без да дочакат да им се плати, след като две от кубетата паднали още по времето на строежа. След това са дошли други майстори от Рилския манастир и те са ги довършили. И до днес майстори строители твърдят, че е много трудно да се направят, възстаняват и дори ремонтират слепи куполи. Наосът на църквата е разделен от четири двойки колони, които поддържат свода. Южният и северният кораб са полуцилиндрично засводени. Използвани са дървени греди като обтегачи между колоните в наоса. Апсидата отвътре е полукръгла. Нишите в протезиса и диаконикона също са полукръгли. На северната и южната стена в олтара също има ниши. Две от четирите двойки колони се намират в олтарното пространство, те поддържат най-източния от куполите. В западния дял под емпорията са добавени две помещения – южното се е използвало за кръщелня, а днес се използва за свещопродавница и канцелария. Северното помещение днес се използва като склад, в него се намират дървените стълби, които водят в емпорията. Стълбите са непосредствено прилепени до западната стена. Преградата на емпорията е висока, изрисувани са три от паната в северния кораб, останалата част е без украса. Подът на притворите и мястото между тях се намира на кота нула. Три стъпала отделят пода на наоса от този на притворите. Наосът е вкопан в земята с около 90 см. Архитектурното извисяване е в тясна връзка с църковните норми. С това майсторите са искали да подсилят оптичeskи въздействието по вертикала, аналогично на стремежа към Бог. По спомени на възрастни хора от селото подът на наоса първоначално е бил застлан с каменни плочи, покъсно заменени с дървен под, подменен в наши дни с тъмнозелени теракотени плочки. В средната част на пода в наоса, под централния купол, е вградена каменна релефна плоча с двуглав орел и годината 1880-та. Разчитат се следните надписи:

Отляво: приложи милош алексов 1880 годa с. стъдена мариџа марџа зованка достена

Отгоре: ввчко с. стъдена ктиторъ

Отляво: свети архангелъ миџанл вакле димитър миланъ ... маісторъ стозо с. Жедна.

Фиг. 8. Храм „Св. архангел Михаил“ с. Студена, Пернишко. Възпоменателен надпис.
Снимка В. Димитров

Солеят е с около 10 см по-висок от пода на наоса и е заслан с дъски²².

Храмът „Св. арх. Михаил“ е от най-големите и представителни паметници на църковното изкуство в района на Перник. Храмът е цялостно изписан от самоковския зограф Костадин Анастасов Геров. Храмът е изписан цялостно, а по-гояма част от стенописите са в много добро състояние и заслужават цялостно изледване и пуликуване. Настоящата статия е първа стъпка към пълното документирание на този така интересен паметник в района на Перник. Пълното описание и анализ на стенописната украса заслужава отделно изследване. Стенописите следват логиката на архитектурното оформление, затова и тук се спирам само на архитектурните особености, като първа и важна стъпка към цялостното поручване на храма и неговата украса.

22 В момента (2022) е в процес на реализация проект „Ремонт на покрива и реставрация на фасадите на храм „Св. Архангел Михаил“, с. Студена, общ. Перник, 2021 г.“ Автор на проекта: арх. Иван Колев. През 2017 г. е изпълнен ремонт по проект: „Конструктивно укрепване на църква „Св. Архангел Михаил“, с. Студена, общ. Перник, 2017 г.“. Автор на проекта: ЕТ „СИЕНВИ – арх. Светлана Николаева“.

Библиография

Bakalova 2012: Bakalova, Elka. Как българските възрожденци завземат Йерихон. Импликации на старозаветен текст в българското изкуство от XIX век. [Kak balgarskite vazrozhdentsi zavzemat Yerihon. Implikatsii na starozaveten tekst v balgarskoto izkustvo ot XIX vek] In: СΥΜΜΕΙΚΤΑ. Сборник радова поводом четрдесет година Института за историју уметности Филозофског факултета Универзитета у Београду [Zbornik radova povodom chetrdeset godina Instituta za istoriyu umetnosti Filozofskog fakulteta Universiteta u Beogradu]. Beograd, 487-504.

Vassiliev 1942: Vassiliev, Asen. Една старинна църква при с. Студена [Edna starinna tsarkva pri s. Studena]. – Годишник на Народния музей [Godishnik na Narodniya muzey], No. 8, 165-184.

Vassiliev 1950: Vassiliev, Asen. Църкви и манастири от Западна България [Tsarkvi i manastiri ot Zapadna Bulgariya]. – Разкопки и проучвания [Razkopki i prouchvaniya], No. 4, 49-113.

Vassiliev 1959: Vassiliev, Asen. Каменни релефи [Kamenni relefi]. Sofia.

Vassiliev 1965: Vassiliev, Asen. Български възрожденски майстори [Balgarski vazrozhdenski maystori]. Sofia.

Georgiev 1988: Georgiev, Vladimir. Студена [Studena]. In: Енциклопедия България, т. 6, [Entsiklopediya Bulgariya, t. 6]. Sofia, 524.

Dimitrov 2008: Dimitrov, Vladimir. История и национална идентичност в стенописи от иъсното Българско възраждане [Istoriya i natsionalna identichnost v stenopisi ot kasnoto Balgarsko vazrazhdane]. In: Университетски четения и изследвания по българска история. IV Международен семинар, Смолян, 11-13 май 2006 г. [Universitetski cheteniya i izsledvaniya po balgarska istoriya. IV mezhdunaroden seminar Smolyan, 11-13 may 2006 g.]. Sofia, 133-144.

Dimitrov 2017: Dimitrov, Vladimir. Костадин Геров-Антикаров – даскал и зограф [Kostadin Gerov-Antikarov – daskal

i zograf]. In: Art Readings 2017.I. Byzantine and Post-Byzantine Art: Crossing Borders. Sofia, 411-426.

Катенова 1969: *Катенова*, Dora. Доклад инвестиционен № 208 Държавен вестник, бр. 100 от 26.12.1969 г. [Doklad investitsionen № 208 Darzhaven vestnik, br. 100 ot 26.12.1969 g.]

Катенова 1979: *Катенова*, Dora. Наивистични стенописи от Възраждането [Naivistichni stenopisi ot Vazrazhdaneto]. – Изкуство [Izkustvo], No. 10, 15-19.

Кузманов 1963: *Кузманов*, Petar. Селището Перник през вековете [Selishteto Pernik prez vekovete]. Sofia.

Ренков 1948: *Ренков*, Ivan. Стопанско-географска характеристика на р. Драгичево-Перник-Батановци [Stopansko-geografska harakteristika na r. Dragichevo-Pernik-Batanovtsi]. Sofia.

Сабев 2021: *Сабев*, Orlin. Танцът на холерата [Tantsat na holerata]. Sofia.

The Church of St. Archangel Michael in Studena Village, Pernik Region – History of the Construction

Vladimir Dimitrov

The Church of St. Michael the Archangel is one of the largest and most representative monuments of ecclesiastical art in Pernik Province. The temple was painted by the icon painter Kostadin Anastasov Gerov-Antikarov of Samokov (1831–1905). The temple is decorated entirely, and the greater part of the frescoes are in very good condition and they deserve comprehensive examination and publication. The present article is a first step towards the detailed documentation of this particularly interesting monument in the region of Pernik. The complete description and analysis of the mural decoration deserves a separate study. The frescoes follow the logic of the architectural layout, and thus here I only focus on the architectural features, as a first and important step towards the overall study of the temple and its decoration.